

Móczár József

„Fut velem egy rossz szekér”?

Gondolatok az EU-ról a Minden Egész eltörött című könyv tanulmányozása közben

(SZERK. MURAKÓZY LÁSZLÓ, AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST, 2013)

Az Akadémiai Kiadó a Gazdaságpolitikai kerekasztal sorozat újabb kötetével lepte meg olvasóit, *Minden Egész eltörött* címmel. E tanulmánykötet is folytatja a sorozat eddigi küldetését: aktuális és fontos közgazdasági kérdésekről értekezik, mégpedig közérthető, a szakmai terminus technicusokat mellőző nyelven. Vagyis kitűnően tölti be azt a feladatát, hogy a hazai közgazdasági kultúra színvonalának emelése mellett megismerteti azokat az aktuális gazdaságpolitikai folyamatokat, amelyek az EU-ban, a közép-európai térségben és a világgazdaságban zajlanak, és amelyek közvetlenül vagy közvetve, de mindenképpen meghatározók hazánk gazdasági teljesítményében.

A kötet hét tanulmányt foglal magába. Nehéz lenne megmondani, hogy milyen elvet követett a szerkesztő, amikor sorba rendezte az egyes tanulmányokat: a többnyire átvett statisztikai adatokon és a különböző elméleteken alapuló elemzések követik egymást, anélkül, hogy valamilyen szinten is kapcsolódnának egymáshoz. A sokszor száraz statisztikai táblázatok olvasása után igazi szellemi felüdülést jelentő el-

méleti fejtegetéseket is olvashatunk a kötetben. Vagyis a könyv széles olvasóközönség számára nyújt új ismereteket, de sok esetben vitatható következtetéseket is. Az elméleti kérdések iránt igényesebb olvasóknak azt ajánlom, hogy a kötet olvasását kezdje úgy, mint régebben a hazai napilapok olvasását kezdtük, vagyis kezdje az utolsó oldalon, a legizgalmasabb hírekkel, a sporttal, most pedig *Csaba László* tanulmányával, amely az euróövezet válságát elemzi rendkívül eredeti közgazdasági megközelítéssel, bár egyes megállapításai erősen vitathatók.

■ Csaba László az európai válságkezelést, az integráció elmélyítését célzó intézményi döntéseket, a „könnyű pénz” politikáját, a kapcsolódó közgazdasági elméleteket elsősorban lélektani szempontból vizsgálja *Az euróövezet válságának néhány elméleti tanulsága* című tanulmányában.

Érdekes megállapítással kezd a szerző: ha egy országcsoporthoz nemzeti valutái hosszú időn keresztül azonos árfolyamon válthatók át, akkor az egyes országok többé-kevésbé azonos fejlettségűek, és valutauniót hozhatnak létre.¹ A valutaunió viszont szigorú nemzeti költség-

Levelezési e-cím: moczar@uni-corvinus.hu

vetési politikát feltételez az általános pénzügyi stabilitás biztosítására, aminek teljesülése esetén érdektelenné válnak a nemzeti fizetési mérlegek. Az euró bevezetése, vagyis 1999. január 1. előtt két évtizedig az ecu számlapénzen vettek számításba számos kimutatást.

Elgondolkozató az a statisztikai adat is, amely szerint az euróövezet országainak a 2001. évi 68,3 százalékos adósságrátája alig nőtt 70,1 százalék fölé 2008-ra, viszont 2012-re már 89,3 százalékra ugrott. Ebből Csaba László arra a megállapításra jutott, hogy a politikusok nem tekinthetők „a közgazdaságtant valóban uraló – racionális várakozások vezérelte szereplőknek” (i.m. 262. oldal). A média ennél nyíltabban fogalmaz, amikor egyszerűen megkérdőjelezi az EU-t vezető politikusok szakmai felkészültségét az euróövezet problémáinak megoldásában.² Míg orvosokat függesztenek fel műtétek végzésétől, ha a perforált vakbél helyett a beteg epehólyagját távolítják el, addig, ha egy politikus rossz döntésével emberek millióit károsítja meg, büntetlenül megússza, sőt újra is választják. Csak remélhetjük, hogy maguk a választópolgárok előbb-utóbb megértik, hogy parlamenti képviselőknek és tanácsadóiknak csak felkészült és a gazdaságpolitikai kérdéseket értő polgárokat szabad megválasztani, illetve felkérni, amire kitűnő példa az amerikai kongresszus a NBER gazdaságkutató intézetével. A gazdaságirányítás művészet, hangzik a mondás, ami nemcsak szakmai felkészültséget, hanem rendkívüli intelligenciát is követel(ne) a politikusoktól. Sajnos, idehaza is sok olyan megélhetési politikus ül a parlamentben, akik láthatóan magát a problémát sem értik meg, ráadásul tanácsadóik is felkészületlenek.

Nem meglepő Csaba László azon kritikája sem, hogy a közös valuta a bonyolult (maastrichti, amszterdami, nizzai és lisszaboni) szerződési biztosítékok nélkül is hozzájárulhat a pénzügyi stabilitáshoz. Sőt, a válság utáni időszak azt mutatja, hogy éppen azok a

tagállamok kerültek bajba, amelyek a fiskális politika éltanulói voltak (Írország, Észtország, Spanyolország), míg Belgium és Németország a magas adósságállományuk ellenére sem. Vagyis Csaba László szerint a bonyolult szabályok betartása sem jelent kellő biztosítékot a válság leküzdésében, ugyanakkor nem látja indokoltnak a brit sajtóban közelmúltban (2013 tavaszán) megjelent kritikákat az európai pénzügyi unióval és a közös pénzzel szemben.

Az euróövezet problémáit sokan a tagországok közötti fejlettségbeli különbségekkel magyarázzák, ami Csaba szerint téves, szerintem inkább csak kérdéses, ami mélyebb elemzést kívánna. Szerinte elsősorban az övezet működtetésével, az ár- és az árfolyam-stabilitás és a költségvetési szigor elmulasztásával vannak bajok. Ezeknél is fontosabb azonban az euró árfolyama – amit Csaba meg sem említ –, az erős euró ugyanis visszavetette a turizmust és az EU-n kívüli exportot a dél-európai országokban, ami náluk jelentős jövedelemkiesést jelentett.³ Sokszor a magángazdaságok és a gazdaságpolitika tehetetlensége, egy újfajta makroökonómiai populizmus is negatív szerepet játszik.

A szerző felhívja a figyelmet a stagfláció veszélyeire is, bár abban téved, hogy Japánban az elmúlt két évtizedben jellemző lett volna! Japán gazdasága sok tekintetben ellentmond a makroökonómia tételeinek, főleg a keynesieknek: a rendkívül alacsony növekedési rátát ugyanis defláció és viszonylag alacsony munkanélküliségi ráta kíséri. Éppen most kísérletezik Japán egy mesterségesen keltett inflációval a deflációból történő kilábalás elősegítésével,⁴ amitől a növekedés beindulását is várja. A japán államadósság/GDP 240 százalékos mértéke önmagában aggodalomra adhat okot, viszont, ha meggondoljuk, hogy eladósodottsága a japán háztartások és vállalatok felé történt, akkor már kissé másképpen ítéljük meg Japán helyzetét.⁵

A szerző *Feldstein*⁶ (2008) cikkét citálja annak igazolására, hogy az 1960-as és az 1970-

es évek nemzetgazdasági általános egyensúlyi elmélete a mai globalizált világunkban még említés szintjén (nem is beszélve oktatásáról) sem érdemel figyelmet. Ma a világgazdaság egyensúlya a lényeges és alapvető, amit az tart fenn, hogy egyes nemzetgazdaságok deficitjét más nemzetgazdaságok többlete finanszírozza, és ami egyúttal elkerülhetővé is teszi a globális világgazdasági recessziót.⁷ Ha viszont a világgazdaság keynesi értelemben kaszinó lehet, vagyis a reálteljesítmények nélküli spekuláció elszabadul a pénzpiacon, akkor semmi sem akadályozhatja meg a globális pénzügyi válságot és a recessziót, mint megtapasztalhattuk 2008–2009-ben.⁸

Az expanzív költségvetési és az expanzív monetáris politika (vagy pénzpolitika, ahogyan Csaba nevezi), könnyen inflációhoz vezethet, sőt ha az „olcsó pénz” nem indítja be a gazdasági növekedés motorját, könnyen vezethet stagflációhoz, aminek elkerülésére leáll a hitelezés, vagyis a „pénzpiac kiszárad”. Ez a megállapítás helyes, de hozzá kell tennünk, hogy az EKB ettől várta/várja a növekedés beindulását és késlekedik a strukturális reformok végrehajtásában. A „könnyű pénz” ellensúlyozását, főleg német nyomásra, szigorú, szupranacionális szinten hozott költségvetési szabályokkal próbálja megvalósítani az EU, amelynek sikerében eléggé szkeptikus Csaba László. Hogy valóban meg kell-e menteni a bajba jutott déli országokat, arra nincs egyértelmű válasza, viszont az Egyesült Államok gazdaságtörténetéből vesz példát, nevezetesen a polgárháború óta egyetlen tagállamot sem mentettek ki a csődből, még Kaliforniát sem.

Miért érdemes elmélyedni Csaba tanulmányában, tehetjük fel a kérdést. Szerintem elsősorban azért, mert az elmúlt évtizedben megjelent rengeteg EU-s tanulmány, oktatási anyag főleg a hivatalos EU-s kiadványok fordításait ismételte, itt viszont az EU kérdéseit a szerző végre mély elméleti közgazdasági keretek között tárgyalja. Elemzéseit, követ-

keztetéseit számos esetben nyitva hagyja, nem kényszeríti rá olvasóira, sőt elegánsan egyenlő partnerként kezeli őket, s ezzel lehetővé teszi a felvetett kérdések továbbgondolását, illetve vitatását, mint ahogyan én is tettem.

A következő tanulmány a prioritási sorban, *Török Ádám* és *Veres Anita* szerzőpáros *Versenyképesség és hitelképesség* című tanulmánya. A szerzők célkitűzése elsőként a különböző versenyképességi rangsorok készítésének metodikai összehasonlítása, majd a magyar gazdaság (versenyképességi és hitelképességi) teljesítményének várható középtávú alakulásának előrejelzése volt.

A tanulmány rendkívül eredeti kérdést vetett fel, nevezetesen, hogy a rangsort meghatározó kritériumok hogyan alakulnak középtávon a magyar gazdaságban, mi lesz a várható értékük 2020-ra és ezek alapján hol fog elhelyezkedni a hitel- és versenyképességi rangsorban a magyar gazdaság. A kérdés tudományos megválaszolása mindenképpen egy ökonometriai modell felírását és megoldását sugalmazza.⁹ Sajnos e dolgozatban többnyire még csak a rangsorok alakításában meghatározó kritériumok ismertetését olvashatjuk, ezért a fő kérdés megválaszolása csak más országok előrejelzései alapján történő esélylatolgatással jelenik meg a tanulmányban. Mondhatjuk azt is, hogy itt az alapok lerakása történt meg a magyar gazdaságpolitikusok számára is fontos kutatáshoz: a magyar gazdaság fejlődésének modern ökonometriai modellel történő középtávú előrejelzéséhez.

A tanulmány fontos témával indít: az országok hitel- és versenyképességi rangsorolása tőkepiaci és befektetési elemzéseket, a fundamentalista és a chartista irányzat közüli választást, a hatékony piac elméletének kritikáját és a magatartás, viselkedés vizsgálatát igénylik. Mélyebb kritikái (főleg a 2008–2009-es válság tükrében történő) elemzés nélkül, az egyes területek irodalmi hivatkozásait találjuk a ta-

nulmányban. Pedig érdemes lett volna át gondolni a globális válság tükrében, hogy valóban ezek a kritériumok meghatározók-e a rangsorok alakításában, vagy egyesek, mint például a „hatékony piaci elmélet” elfogadása hamis értékelésekhez¹⁰ vezethetnek.

A szerzők a WEF (World Economic Forum) Globális versenyképességi rangsor alapján végezték elemzéseiket, bemutatták a rangsorbeli változásokat. A különböző hitelminősítők (Moody's, S&P, Fitch) 2001-től 2011-ig évente adott besorolásai alapján korrelációs számításokat végeztek egyes országoknál, s ennek alapján a legjobban teljesítő Moody's adataival végeztek további elemzéseket, azaz összehasonlították a WEF globális versenyképességi indexével az adatokat a vizsgált országokra. Magyarországnál azt találták, hogy a hitelminősítések és a versenyképességi indexek között erős a korreláció. A WEF számításai alapján azt is bemutatták, miként változott Magyarország versenypozíciója a 2001 és 2011-es intervallumban.

Bár a tanulmány már ismert összefüggéseket tartalmaz, viszont értékes abból a szempontból, hogy alapvető kérdése (a rangsort meghatározó kritériumok középtávú alakulása) kitűnő témát szolgáltat további kutatásokhoz, PhD-értékezéshez,¹¹ amelynek eredményei tudományos megalapozásul szolgálhatnak a magyar gazdaságpolitikai döntésekhez is.

Valamelyest kapcsolódik az előbbi tanulmányhoz Muraközy László *A magyar út: Intézmények és gazdasági növekedés* című tanulmánya, amennyiben Magyarország gazdasági helyzetét – Maddison (2010) számításai¹² alapján – veti össze bizonyos országok adataival, mégpedig a fejlett nyugat-európai országok GDP-szintjére vetítve az 1870-től 2008-ig terjedő időszakban. A kép valóban igazolja Berend T. Iván (2010) megállapítását, a kelet-közép-európai térség két évszázados relatív elmaradottságát. A tanulmányból ugyan nem

kapunk semmilyen magyarázatot erre a szomorú statisztikai tényre, viszont az igényesebb olvasók figyelmét nyilvánvalóan felkeltette a forrásmű, amely komoly gazdaságtörténeti kutatásokra épülő magyarázatokkal is szolgál.

A magyar gazdaság fejlődéséről az előbbi borús képet újabb követi, amikor a szerző az Eurostat és az OECD előrejelzései alapján hosszabb távon sem jósol jelentősebb hazai gazdasági növekedést. A tényleges és a potenciális növekedés eltérése a potenciális GDP százalékában, azaz, az output-gap sem mutat kedvezőbb képet a 2013. és a 2014. évekre az OECD adatai¹³ alapján. Sőt, a Visegrádi 4-ek mellett az Észt és a szlovén adatokat is figyelembe véve az ezredforduló utáni időszakban a magyar potenciális növekedési ütem volt a legalacsonyabb.

Minthogy a legfejlettebb országok hosszú távú felemelkedésében az intézmények kulcsszerepet játszottak, ezért a szerző felteszi a kérdést, hogy vajon nem a rossz kormányzásnak tudható-e be a magyar és a fenti országok fejlődésének elmaradása. A kérdés megválaszolásához a World Governance Indicators adatait használja fel, mégpedig a kormányzati hatékonyságra, szabályozásra, jogbiztonságra, korrupcióra, szólás szabadságra és a politikai stabilitásra. Míg 2002-ben e mutatók szerint élen járt Magyarország a vizsgált országok között, addig 2011-re sereghajtó lett, különösen a korrupció és a jogbiztonság területén volt nagy a visszaesés.

Hasonló tendenciát mutat a magyar gazdaság versenyképessége is a komparatív összehasonlításban a 2006. és a 2012. évekre a WEF Global Competitiveness Indexek alapján: mindkét évben az élen Észtország állt, őt követte Csehország, míg Magyarország, Szlovéniával együtt, a középmezőnyben helyezkedett el, csak Szlovákiát előztük meg.

A magyar intézmények működésének minősége a WEF adatai alapján jelentősen romlott 2012-t 2006-tal összehasonlítva. Ezt alátámasztják más, az Institute for Management Development (IMD) adatbázisán vég-

zett számítások is: 2012-ben csak Szlovákiát és Szlovéniát tudtuk megelőzni a nemzetközi versenyképességben.

A kép valóban lehangoló, különösen a WEF-től és az IMD-től átvett száraz statisztikai számok tükrében. Ezt még fokozza, hogy a szerző csak a nemzetközi intézetek statisztikai adatait ismerteti, anélkül, hogy elemezné az idevezető utat, ami fogódzót jelenthetne az olvasók számára, hogy mi az, amit másként kellene csinálniuk a magyar gazdaságpolitikusoknak. Nem véletlenül kölcsönözte a szerző a tanulmánykötet címét, mint szerkesztő *Ady Endrétől*, akinek tragikus sorsú élete sokban hasonlít e tanulmány borús, pesszimista hangulatára. (Szerencsére a többi tanulmányra nem ez a jellemző!) Az olvasó pedig rossz érzéssel teszi le a könyvet, hiszen a közgazdaság-tudományok alapvetően pozitív tudománynak kell lennie, pozitív eredményeket kell felmutatnia: úgy látszik a szerzőt nem érdekelte, hogy *Malthus* is komoly kritikák érték a hipotézise miatt, ami eddig szerencsére a gyakorlatban nem nyert igazolást. Megnyugtató azért nem árt megjegyezni, hogy a mai magyar statisztikai adatok nem festenek ennyire gyászos képet, sőt az EU számításai sem! Ez mindenképpen reményt ad azoknak az olvasóknak, akik hisznek a magyar gazdaság fellendülésében.

■ Amit nem kaptunk meg Muraközy tanulmányából, azt részben megkaphatjuk *Palócz Éva A magyar gazdaság lemaradásának néhány reálgazdasági összetevője* című tanulmányából, azaz, hogy milyen tényezőkkel magyarázható a magyar gazdaság 2005–2006-tól kezdődő folyamatos, máig tartó lemaradása. Az összehasonlítás az egyes visegrádi országok statisztikai adatainak és a 27-ből az utóbb csatlakozott 15-ök átlagának elemzésével történik. Az első részben a reálgazdasági folyamatokat, majd a második részben, a címnek ellentmondva, a fiskális és monetáris intézkedéseket vizsgálja a gazdasági növekedés szempontjából.

A reálgazdaság dinamikai vizsgálatát, keynesi közelítésben, a belföldi kereslet összetevőinek (magán- és közösségi fogyasztás, felhalmozás és a bruttó beruházás) 2001–2011-re vonatkozó idősorával végzi el a szerző. A grafikonok szerint bázisévnek nem tekinthető 2010, ami hibásan szerepel a 2., 3., 4., 5., 6. és a 10. ábrák címében (a 2010-es évet bázisnak választva, el lehetett volna különíteni a magyar bal- és jobboldali kormányok teljesítményeit, bár abban az esetben az előbbi kapott volna viszonylag jobb megítélést. A helyes bázis év nyilván a 2000. év volt.) Az Eurostat számításai valamennyi vizsgált országra visszaesést mutatnak 2008-tól, a legnagyobbat a magyar gazdaságra. Míg ezek az adatok, különösen a beruházás (az 1996. GDP-jének 29 százalékos szintjéről fokozatosan 2012-re 16,9 százalékra esett vissza), egy jelentősebb növekedésnek kerékkötői voltak, addig a magyar gazdaságot a nettó export növekedése mentette meg, ami e nélkül már 2007-től recesszióba süllyedt volna.

Mi tette lehetővé a keresleti tényezők növekedését 2007-ig? A válasz nem meglepő, valójában mindenki tudja: a bevételeket tetemesen meghaladó állami kiadások, a túlköltekezés, ami éves szinten 8 százalékos GDP-arányos költségvetési hiányt mutatott. A magyar államadósság a 2001. évi 52 százalékról 2008-ra 73 százalékra emelkedett. Ugyanakkor a korrupció addig nem látott méreteket öltött, a svájcifrankalapú hitelek felduzzadása, a teljesítmények nélkül kifizetett díjak és bérek emelkedtek, ami mind-mind az ország eladósodásához vezetett, olyannyira, hogy 2008-ban az államcsőd elkerüléséhez kénytelenek voltunk az IMF-hez fordulni kölcsönért. A magyar gazdaságra vonatkozó CDS 800 bázispontos magasságokba szökkent, a forint a mélypontig leértékelődött, árfolyama meghaladta a 310 Ft/eurót, a magyar állampapírok elértéktelepedtek, az államadósság a GDP 82 százalékára nőtt, a gazdasági visszaesés elkerülhetetlen volt. 2010-ben az új kormány „a romok eltakarításá-

val” kezdte meg működését, vagyis csak szerény növekedésre lehetett számítani, bár a szerző érdemi fellendülést várt már 2011-re az „óriási pótlólagos állami bevételekből”.¹⁴ Ha nem is látványos fellendülést, de a kormány is egy szerényebb 1,5 százalékos növekedést tervezett 2012-re, ami nem teljesült, helyette 1,7 százalékos visszaesés következett be a GDP-ben. Muraközy tanulmánya ezt a gyenge kormányzásnak tulajdonítja, bár a kérdés sokkal bonyolultabb annál, mintsem hogy a kormányzást értékelő kritériumok meglehetősen szubjektív értékelésével érvelhetnénk.

Milyen összefüggés van a költségvetési deficit és a gazdasági növekedés között, és hogy lehet-e matematikailag modellezni a közöttük lévő kapcsolatot? A kérdésekre adott nemleges szerzői válasz erősen megkérdőjelezhető. Például *Taylor et al.* (2012) cikkben a szerzők egy egyszerű modellel illusztrálják az „elsődleges” fiskális deficit (teljes deficit mínusz a kamatkifizetések), a gazdasági növekedés és az adósság közötti összefüggéseket, és arra a következtetésre jutottak, hogy a deficit/jövedelem hányados hatással van a növekedés aciklikusságára, míg a növekedés pozitívan (keynesi eset) vagy negatívan (á la Merkel) válaszolhat a deficitre, a premisszáknak megfelelően.¹⁵

A magyar monetáris politikában 2001-től követett inflációs célkövetés a szerző szerint legitimációt nyújtott a magas kamatszint fenntartására,¹⁶ ami komoly vitát váltott ki, különösen a reálgazdasági növekedés szempontjából. Ami az előző kormányoknak nem sikerült, azt a jelenlegi kormány elérte: mind az inflációs ráta, mind a jegybanki kamatláb történelmi csúcokat (az előbbi jelenleg 2,6 százalék, míg az utóbbi 4 százalék) döntött, ami egyértelműen a gazdasági növekedés irányába hatnak.

Itt meg kell említenünk egy elméleti félreértést is: a szerző azt írja az 57. oldalon, hogy „a várakozásokon keresztül is magasan tartották az árindexet”. Ez a megállapítás elméletileg

helyes, ugyanis az elméleti összefüggések szerint a várható infláció növekedése csökkenti a reálpénzkeresletet, ami növekedést vált ki a jóságok keresletében, ami nyomást gyakorol az árakra, vagyis egy magasabb inflációs rátát eredményez. Ez a folyamat *Friedman* mennyiségi pénzelmélete néven ismert a szakirodalomban,¹⁷ de amit a 2000-es évek empirikus magyar adatai egyáltalán nem igazoltak. Ami miatt ez az elmélet nem nyerhetett empirikus igazolást idehaza, az az óriási devizaalapú hitelek felvétele mind a háztartási, mind a vállalati szférában.

A tanulmány a (főleg elméleti félreértései) hiányosságai ellenére is világos képet mutat be a magyar gazdaság helyzetéről a különböző adatbázisokból átvett statisztikai idősorok alapján, ami a nem közgazdász képzettségű olvasóknak is élvezetes olvasmány lehet.

■ *Benczes István és Rezessy Gergely Felzárkózás és leszakadás Európában – A nemzeti szintű kormányzás¹⁸ eltérő minőségei* című tanulmányának célkitűzése, hogy bebizonyítsa a nemzeti kormányzás nagyobb hatékonyságát az európai kormányzással szemben. Míg ez az állításuk elfogadható, ugyanakkor a többsebességű Európát az eurózóna országaira, illetve a zónába nem tartozók két csoportjára osztani, félreértés a szerzők részéről, hiszen mindenki számára nyilvánvaló, hogy az EU gazdasági problémáit alapvetően nem a „két (több?) szint”, hanem a tagországok közötti fejlettségi és strukturális különbségek okozzák. Ennél is meglepőbb a szerzők azon kijelentése, miszerint: „(...) az (EU-) kormányzás területén a felfelé mobilitáshoz nincsen szükség az egységes valutára (...)” (i.m. 154. oldal). Ez utóbbit ugyancsak következtetésként ígérik a szerzők, de a főbb kérdéseikre sem kapunk egyértelmű választ a tanulmányból. Sokféle vizsgálat eredményeit mutatják be, de az olvasónak kell kitalálnia, hogy vajon melyek azok, amelyek választ adhatnak a fenti kérdésekre.

A kormányzás koncepciója érdekes lehetett volna, de a sok szerzőtől átvett egy-két gondolat (sok esetben az eredeti szöveg félreértelmezése, illetve -fordítása miatt is) nem állt össze úgy, hogy az olvasó világos képet kapna a mai modern kormányzás kritériumairól. Csakúgy, mint Muraközy, itt is a World Governance Indicators adatait használják fel a szerzők, kiegészítve további négy adatforrással a kormányzás kritériumait. Nyilván e kritériumok, ha nem is függvényszerűen, de erősen összefüggenek, egymásra hatással vannak, így eléggé felesleges a korrelációjuk kiszámítása, amit az is bizonyít, hogy majdnem mindegyik együtttható értéke közel van egyhez.

Az olvasót ismét komoly meglepetés éri, amikor a következőket olvassa: „Tanulmányunk legfőbb célja, hogy megmutassa: nem lehetséges európai szintű egységes kormányzási rend kialakítása olyan közösségben, amelyben a résztvevő tagállamok nemzeti szintű kormányzása drámai mértékű eltéréseket mutat, sőt e változások ellentétes irányúak” (i.m. 167. oldal). Ez az állítás majdnem, hogy axióma, amit sem bizonyítani, de még megmutatni sem kell. Innentől kezdve egyre több a furcsa mondat: például a kormányzásban kimutatható jelentős „differenciálódás” (?), amit az úgynevezett főkomponens-elemzéssel vizsgálnak a szerzők. Az elemzésbe bevont országokat a kormányzásuk minőségét értékelő WGI-adatoknak a számított főkomponensektől való eltérései alapján rangsorolják a 2002. és 2011. évekre. A számítások eléggé triviális eredményt mutatnak: az EU vezető országai, amelyek a legfejlettebbek, a kormányzás minőségi rangsorolásában is az első helyeken szerepelnek, ami várható volt az egy főre jutó GDP és a kormányzás minőségét meghatározó összes többi kritérium közötti szoros pozitív korrelációs kapcsolat következtében. (Ez az a tipikus eset, amikor ágyúval lövünk verébre.) Komparatív statikai elemzésre lehetőség van: a 2002-beli helyezések hogyan változtak 2011-re. Hazánk a 17-dik helyről a

21-re esett vissza. A 30 európai ország között 2 „törésvonalat (?)” találnak a főkomponens-elemzésükkel: a nyugat-európai országok és a közép-kelet-európai országok, valamint a balkáni országok között, ami szintén meglehetősen plauzibilis eredmény, és ami – kissé összefüggéstelenül és itt nem részletezett – klaszterelemzési eredményekkel is megerősítést nyer, bízva az olvasó jóhiszeműségében.

Ami az eurót illeti, láthatóan nincs kiforrott véleményük a szerzőknek. Számos hibásan felvetett kérdést fogalmaz meg a tanulmány, amelyek nem is kaphattak választ. Nem tartom túl szerencsésnek a WGI módszerét sem, mivel a kormányzás kritériumait meglehetősen szubjektív módon értékeli. Sokkal objektívebb képet lehetne kapni az egyes kormányok tevékenységéről, annak minőségéről, ha a kritériumokhoz objektíven mérhető proxy változókat rendelnénk hozzá, ami az ökonometriai számításokban elfogadott. Láthatóan a (feleslegesen erőltetett) matematikai-statisztikai módszerek alkalmazásának nehézségei háttérbe szorították a szerzőknél a lényegesebb közgazdasági kérdéseket, a felvetettek, pedig nem vizsgálhatók *Lámfalussy* (2008) nélkül.

A következő utolsó két tanulmány elsősorban az EU bürokratikus intézményeit ismerteti.

J*Jankovics László A nemzeti gazdaságpolitikák mozgástere az új európai keretrendszerben* című tanulmányában az elfogadott szabályváltozások főbb elemeit, a 2010. előtt érvényes makrofiskális felügyeleti rendszer közgazdasági gyengeségeit tárgyalja részletesen.

A szerző rendkívül érdekes kérdést vetett fel: milyen közgazdasági érvek szólnak a '90-es évek gazdasági kormányzásának szupranacionális rendszere, a normatív jellegű diszkrecionális szabályozás mellett? Lényegi választ most sem kapunk, ugyanis a nemzeti túlköltekezés, a potyautas magatartás, a politikai konjunktúraciklusok stb. rendszabályozására létrehozott Gazdasági és Monetáris Unió inkább egy bü-

rokratikus rendelkezésnek, semmint közgazdasági érvnek tekinthető. Az EU piacgazdasági elveken működő tagországok egyesülése, de ebből a tanulmányból különösen szembeötlő, hogy az uniót nem piaci alapokon, hanem különböző, az egyes tagországokra felülről ráerőltetett (ezért sikertelen) intézkedésekkel próbálják pályára állítani. A Stabilitási és Növekedési Egyezmény, az Európai Szemeszter stb. bonyolult szabályait és szankcióit alkalmazva próbálják kikényszeríteni az ECOFIN ad hoc elképzeléseit az EU működésére vonatkozóan. Itt ugyan nem szerepel, de a legnagyobb probléma ezekben az intézkedésekben az, hogy a tagországok egységesen nem érdekeltek elfogadásukban. Ezért az érdekeik érvényesítése, a túlzott centralizáció miatt képtelenek betartani a rendelkezéseket. A szankciók elkerüléséért különböző trükköket, sőt „csalásokat” is felvállalnak (például a görögök), hogy időt nyerjenek, illetve egy számukra kedvezőbb piaci koordinációt kikényszerítsenek ki az EU vezetésétől.

E tanulmány számos kérdésben alátámasztja Csaba László szkepticizmusát¹⁹ az EU irányítását illetően.

I Györfly Dóra *A válságkezelés dilemmái Európában: a gazdaságpolitika depolitizálásának esélyei* című tanulmánya már a címében is vitára invitálja olvasóit: valóban lehet a gazdaságpolitikát depolitizálni? Ebben a kontextusban a válasz egyértelműen nem! Akkor mire gondolhatott itt a szerző?

A tanulmány sok kérdésben átfedi Jankovics tanulmányát, de interpretálásuk különböző irodalmi hivatkozásokon alapulnak. A kettős mérce a szankciók alkalmazásában (Németország, Franciaország), a válságkezelésre hozott intézkedések, az EKB intézkedései, a pénzügyi felügyelet megerősítése stb. korrekt ismertetései olvashatók a különböző EU-s kiadványokból merítve.

Ezt követően foglalkozik a szerző a számunkra is legérdekesebb kérdéssel: létezik-e

politikamentes gazdaságpolitika? Ez így továbbra sem értelmezhető, viszont a rákövetkező kérdés segíti az olvasót az értelmezésben: „ha létezik, ki lehet-e szupranacionális szinten kikényszeríteni?” (i.m. 252. oldal). Vagyis a szerző a depolitizálást úgy érti, hogy a tagországok alárendeljük magukat a szupranacionális gazdaságpolitikának, saját politikai érdekeiket feladva. A kérdést azonnal kétellyel fogadja maga a szerző is, de kiutat próbál találni a saját maga állított csapdából, amikor feltételül azt szabja, hogy „(...) az uniós bürokraták valóban képesek a nemzetközi legjobb gyakorlaton alapuló hatékony gazdaságpolitikai programot megfogalmazni” (i.m. 252. oldal). Ez így meglehetősen dodonai válasz, amit a görög válságkezeléssel próbál alátámasztani, s amit a belpolitikai események, illetve politikai választási ígéretet vakvágányra vittek. Az elemzés végül meghátrálásra kényszeríti a szerzőt: „a görög politikai osztály a legkeményebb nyomás idején is képes volt saját preferenciáinak részleges érvényesítésére (...)” (i.m. 258. oldal). Tehát a tagországok gazdaságpolitikája nem depolitizálható, és ezt legalább is a jelenlegi EU-s szupranacionális intézkedések nem tudják kikényszeríteni. Végző következtetése, hogy az egyes tagországok belső elkötelezettsége nélkül nem lehet sikeres az EU, ami elfogadható, és ami nagyon egybecseng Csaba László véleményével. (i. m. 282. oldal)

ÖSSZEZÉSÜL elmondhatom, hogy a tanulmánykötet sok érdekes ismeretet ad az olvasónak, köztük olyanokat is, amelyek jól ismertek és olyanokat is, amelyek kevésbé ismertek. Az egyes tanulmányok abban segítik az olvasót, hogy a különböző EU-s témákat összefüggésükben lássa, ami alapján további kérdések fogalmazhatók meg. Magyarország szempontjából különösen fontos, hogy csatlakozzon-e az eurózónához, és ha igen, akkor mikor? A tanulmányok egyike sem foglalkozik közvetlenül ezzel a kérdéssel. A mérleg nyelve

azok felé billen, akik a hazai gazdaság fejlettségi szintjétől (a fejlett nyugat-európai országok szintjének 90 százalékos közelítésétől) teszik függővé²⁰ a csatlakozást. Érdekes tudományos

kutatási program lehet annak eldöntése, hogy a kérdéses gazdasági fejlettségi szintet euróval vagy anélkül érhetjük-e el a leghatékonyabban az EU tagjaként?

JEGYZETEK

- ¹ Kérdés persze, hogy ez az állítás megfordítható-e, vagyis az itt szereplő feltevés szükséges és elégséges? Nem igényel különösebb bizonyítást, hogy az EU gazdasági integrációja, az euró egységes bevezetése lényegében erről szól.
- ² A CNN-nek a napokban (2013. július 9-én) adott interjúban Strauss-Khan mindezt úgy fejezte ki, hogy „lions are led by sheeps”.
- ³ Az erős euró az egyik válsággeneráló tényező volt ezekben az országokban. Mára viszont megtalálták ennek ellenszerét is: például a görögök jelentősen csökkentették szolgáltatásaik árait, aminek eredményeként a turistaforgalom napjainkban rekordokat dönt Görögországban.
- ⁴ Lényegében ez is egy unortodox gazdaságpolitikai intézkedés. Bővebben lásd Kovács (2013)
- ⁵ Sok tekintetben (főleg a természeti erőforrásokban) országunk hasonló Japánhoz, ezért örömmel látom, hogy egyre több olyan gazdaságpolitikai intézkedés jelenik meg idehaza, amiket Japánban már évtizedek óta bevezettek és sikeresek. A magyar államadósság egészen más megítélés alá esik majd, ha az államkötvényeket jórészt a magyar háztartások és magyar tulajdonban levő vállalatok vásárolják, hiszen a hozamok itthon maradnak és újból befektethetők, ezáltal a fejlesztést és a növekedést nagyban elősegíthetik.
- ⁶ Feldstein, főleg a Feldstein – Horioka (1980) puzzle egyik szerzőjeként ismert.
- ⁷ Persze ehhez még az is kell, hogy a deficit finanszírozására átadott többletet a fizetési mérleg egyensúlyát helyreállító fejlesztésekbe fektessék be.
- ⁸ Bővebben lásd Móczár (2010)
- ⁹ Itt hasonló modellekre gondolok, mint a tanulmányban is hivatkozott Brock – Hommes- (1997) vagy a De Grauwe – Grimaldi- (2006) modellt, de több endogén és egzogén változóval, és kerülve a kaotikus vizsgálatokat, ami az első tanulmánynak fő eredménye volt.
- ¹⁰ Lásd Móczár (2010)
- ¹¹ Vagy akár az MTA idei Lendület pályázatán sikeres Muraközy Balázs kutatásához.
- ¹² Az empirikus modellezők körében eléggé közismert a Maddison-féle adatbázis szelekciós torzítása, ezért általában a kérdéses torzítást kiküszöbölő Summers – Heston-féle adatbázist, vagy a Penn World Table adatait használják fel szofisztikáltabb elemzésekre. Ezért érdemes lett volna hasonló számításokat elvégezni, például, a Summers – Heston-féle adatbázison is, és összehasonlítani a kétféle számítási eredményt.
- ¹³ Ezeket az adatokat érdemes lett volna összehasonlítani Halmai Péter (2011) számításaival.
- ¹⁴ Értsd, az államosított magánnyugdíj-pénztári vagyongból.
- ¹⁵ A fiskális és a monetáris politikák és a gazdasági növekedés közötti alapvető összefüggéseket széleskörűen modellezi Turnovsky (2002) vagy más közelítésben, Azariadias (1995) egyetemi tankönyve.
- ¹⁶ Ez persze sokkal bonyolultabb összefüggést feltételez, aminek mélyebb elemzésére lásd Bánfi et al. (2011).

- ¹⁷ Bővebben lásd Móczár (2008)
- ¹⁸ A nemzeti szintű kormányzáson egyszerűen nemzeti kormányzást értenek a szerzők, amint kiderül később a tanulmányukból.
- ¹⁹ Ennek több fórumon is hangot adott. Legutóbbi cikkében rendkívül élesen fogalmaz: „(...) a költségvetési és a banki unió terve ma ismert formájában az elsiertett és félresiklott – politikavezérelt – válságkezelés utólagos legitimációs kísérlete.” (Csaba, 2013, 8. oldal)
- ²⁰ Vannak, akik nem hisznek ebben, úgy fogalmazva meg véleményüket, hogy akkor sosem lesz eurónk. Akik ezt vallják, az euró bevezetésében látják fejlődésünk kulcsát, figyelmen kívül hagyva a statisztikai tényeket: az euró semmi garanciát sem nyújt/nyújtott a komoly válsággal küzdő déli mediterrán EU-tagországoknak sem.

IRODALOM

- AZARIADIS, C. (1993): *Intertemporal Macroeconomics*. Blackwell, Cambridge, MA. Oxford, UK
- BÁNYI T. – KÜRTHY G. – BÁNYI A. (2011): Szabályozás a pénzügyi válság(ok) után (között): kényszer és lehetőség. *Pénzügyi Szemle*. LVI, 2. szám, 191–210. oldal
- BEREND T. I. (2010): *Europe Since 1980*. Cambridge University Press. Cambridge
- BROCK, W. – HOMMES, C. (1997): A Rational Route to Randomness. *Econometrica*. 65, pp. 1059–1095
- CSABA L. (2013): Európai Egyesült Államokat – De most rögtön? *Közgazdaság*. 1. szám, 1–9. oldal
- DE GRAUWE, P. – GRIMALDI, M. (2006): *The Exchange Rate in a Behavioural Finance Framework*. Princeton University Press. Princeton
- FELDSTEIN, M. – HORIOKA, CH. (1980): Domestic Saving and International Capital Flows. *Economic Journal*. 90(358), pp. 314–329
- FELDSTEIN, M. (2008): Resolving the Global Economic Imbalance: the Dollar and the U.S. Saving Rate. *Journal of Economic Perspectives*. Vol. 22. No. 3. No. 4. pp. 23–42
- HALMAI P. (2011): Válság és potenciális növekedés az Európai Unióban. *Közgazdasági Szemle*. 58. évf. 12. szám, 1059–1061 oldal
- KOVÁCS B. (2013): A piac önmagában nem képes megoldani közgazdasági problémákat, május 30. *Pénzügyi Szemle online*
- LÁMFALUSSY S. (2008): *Pénzügyi válságok a fejlődő országokban*. Akadémiai Kiadó. Budapest
- MADDISON, A. (1995): *Monitoring the World Economy 1820–1992*. OECD. Párizs
- MÓCZÁR J. (2008): *Fejezetek a modern közgazdaságtudományból*. Akadémiai Kiadó. Budapest
- MÓCZÁR J. (2010): A globális pénzügyi válság anatómiája és tanulságai: Kínai megtakarítás finanszírozza USA fogyasztását? *Pénzügyi Szemle*. LV (4), 1–25. oldal
- TAYLOR, L. – PROAÑO, C. R. – CARVALHO, L. – BARBOSA, N. (2012): Fiscal deficits, economic growth and government debt in the USA. *Cambridge Journal of Economics*. 36 (1), pp. 189–204
- TURNOVSKY, S. (1995): *Methods of Macroeconomic Dynamics*, The MIT Press, Cambridge, MA